

upubliceret materiale i udenlandske arkiver, har dette tilsyneladende ikke afkastet nyt stof til belysning af den danske aktivitet i dens forskellige aspekter. For den danske aktivitets vedkommende bygger forfatteren på trykt materiale; han læser dansk, og han har inddraget så godt som hele den relevante danske litteratur. De eneste mangler af betydning er J. H. Deuntzers behandling af Asiatisk Kompagnis historie 1792-1840 samt værket »Vore gamle Tropekolonier«. Sit væsentligste materiale har forfatteren hentet i de nyere behandlinger af Asiatisk Kompagni i oktrojperioderne 1732-72 og 1772-92 samt i Holden Furber: »John Company at Work«, men hans anvendelse af dette materiale er ikke tilfredsstillende. Egentlige sproglige misforståelser er få, men de uddragne oplysninger er ofte fejlagtigt gengivne eller overfortolkede og dramatiserede, og flere fejl og misforståelser må karakteriseres som urimelige. De kunne let være undgået ved kontrollerende opslag i den anvendte litteratur, og generelt bærer forfatterens anvendelse af det danske materiale præg af hastværk. Adskillige uholdbare associationer i forbindelse med person- og skibsnævne kunne ligeledes være undgået ved tilsvarende opslag, og sammenfattende må behandlingen af den danske aktivitet karakteriseres som utilfredsstillende for detailfremstillingens vedkommende.

Trods disse indvendinger må det fremhæves, at »Le commerce à Canton« har sin store værdi for dansk forskning ved at placere den danske aktivitet i Asien i årene 1719-1833 i den store sammenhæng. Selvom de mange detailfejl skæmmer fremstillingen, må denne ikke desto mindre som helhedsfremstilling af den danske deltagelse i den europæiske Kinahandel akcepteres som dækkende. Generelt må det endvidere fremhæves, at forfatterens store overblik over perioden, hans sikre placering af de mange enkelte handelsforetagender og projekter i den store sammenhæng og hans indgående genealogiske kendskab til tidens internationale handelsverden og til den betydning, som familieskabet spillede der, placerer arbejdet som et hovedværk ikke blot inden for den europæiske Kinahandel, men inden for den europæiske handel med Asien overhovedet.

OLE FELDBÆK

VINCENT T. HARLOW: *The Founding of the Second British Empire 1763-1793*. Vol. I: *Discovery and Revolution*. Vol. II: *New Continents and Changing Values*. London, Longmans, 1964. viii + 664 & x + 820 sider. 6 & 5 kort. 70 & 70 sh.

Ved sin død i december 1961 havde professor Harlow næsten fuldendt det andet og afsluttende bind af sit magnum opus. Det første bind udkom i 1952, og i 1964 genudsendtes det i uændret form samtidig med offentliggørelsen af bind II. Hvad der i 1961 stod tilbage var kun mindre afsnit vedrørende Vestindien, Sierra Leone og Australien, og bindet kunne derfor publiceres med ubetydelige rettelser og tilføjelser af dr. F. McC. Madden, Oxford, der samtidig har forfattet det afsluttende sammenfattende kapitel.

Udarbejdelsen af værket havde stået på i mere end tyve år, og gennem det går en klar og stadig fastholdt tese. Forfatteren vender sig imod den ældre opfattelse, ifølge hvilken det første britiske imperiums sammenbrud dateredes til

freden 1783, og hvorefter dets genopbygning fandt sted på radikalt ændrede vilkår under og efter krigene med Frankrig. Overfor denne katastrofeopfattelse understreger han kontinuiteten i den britiske oversøiske ekspansion og påviser, at grundlæggelsen af 1800- og 1900-tallets andet britiske imperium allerede fandt sted omkring 30 år tidligere end den ældre datering af det første imperiums sammenbrud. Tabet af de amerikanske kolonier var nok et bedøvende slag, men det var på den anden side kun tilsyneladende det store skel i britisk politik. Det første imperiums ekspansion på grundlag af kolonisering indenfor rammerne af et merkantilistisk system var på det tidspunkt godt på vej til at blive afløst af en ny politik under devisen 'trade without dominion'. Den ældre kolonipolitik faldt ikke med et slag, men en ny form for ekspansion på grundlag af små befæstede støttepunkter langs de centrale søruter samt et aktivt diplomati for åbning af tidligere 'lukkede' områder som Stillehavet, Sydamerika, Sydøstasien og Kina er klart påviselig. Samtidig var Englands politiske og økonomiske vanskeligheder i Nordamerika spor, der skræmte. Disse nye synspunkter påvises overordentlig klart i forbindelse med fredsforhandlingerne 1782-84 med de amerikanske stater og med modstanderne i kolonikrigen, Frankrig, Spanien og Holland. England var krigens taber, og en analyse af den britiske regerings prioritering af sine indrømmelser er overbevisende udnyttet til at vurdere og præcisere målsætningen i britisk oversøisk politik.

England kunne acceptere, at de vigtige støttepunkter langs de asiatiske søruter samt Kap det gode Håb var i hænderne på et politisk uafhængigt Holland. Hollands tiltagende politiske svækkelse måtte imidlertid medføre en tilsvarende fransk indflydelse på beherskelsen af ruterne som et led i magtkampen mellem England og Frankrig. I modsætning til regeringen i London betragtede den britiske administration i Indien derimod et svækket Holland som politisk ønskeligt af hensyn til den voksende engelske deltagelse i den interasiatiske søhandel, og dette modsætningsforhold leder direkte til det centrale problem, hvorvidt det andet britiske imperium grundlagdes ude i de oversøiske områder eller i London. Med andre ord om regeringen i London måtte tilpasse sin politik efter en selvstændig, overvejende ukontrolleret ekspansion i de oversøiske områder, eller om denne ekspansion fandt sted som følge af en koordineret planlægning fra den engelske regerings side.

At der ikke er tale om et alternativ, men derimod om en vis vekselvirkning turde være klart. Gennem hele den her behandlede periode arbejdede man i London intenst på at løse problemerne i forbindelse med administrationen af oversøiske områder af så varierende størrelse som Indien, Canada, Vestindien, New South Wales og Falklandsøerne, uden at problemerne dog kunne siges at være blot tilnærmelsesvis løst i 1793. Forfatteren afviser vel ikke, at der var tale om en vekselvirkning og at den officielle britiske politik undertiden måtte tilpasses en allerede stedfunden udvikling i de oversøiske områder; hans egne interesser er imidlertid koncentreret omkring forholdene i London i en sådan grad, at det står klart, at han selv placerer det politiske initiativ i London. Denne vurdering afspejles da også i det anvendte materiale. Værket er i overvejende grad bygget på upubliceret materiale af meget betydeligt omfang, og behandlingen af de komplicerede politiske forhold i London repræsenterer forskning af høj kvalitet. For de oversøiske områders vedkommende bygger

behandlingen derimod i overvejende grad på den eksisterende litteratur, og det kan derfor ikke nægtes, at værket udfra en helhedsbetragtning er præget af en vis ensidighed. På den anden side må det retfærdigvis fremhæves, at en behandling af de oversøiske områder på grundlag af en lige så intensiv forskning som den, der er blevet forholdene i London til del, næppe idag ville være enkeltmands værk. Den eksisterende litteratur vedrørende den britiske oversøiske ekspansion i denne periode karakteriseres netop af specialafhandlinger, der enten beskæftiger sig med London eller med et enkelt af de oversøiske områder; på denne baggrund må det, til trods for de anførte indvendinger, understreges, at 'The Founding of the Second British Empire' i sjælden grad formår at opretholde en balance imellem det europæiske og det oversøiske aspekt, omend det første, som nævnt, er ensidigt tilgodeset i forskningsmæssig henseende. Også i sin disposition opretholder forfatteren en rimelig balance imellem de indbyrdes meget forskellige områder, og for deres historie er værket derfor værdifuldt ved at placere det enkelte område i en større sammenhæng. Størst betydning har værket dog i kraft af den kyndige og veldokumenterede skildring af det britiske imperiums administrative centrum. I forvejen er engelsk politik ofte vanskelig tilgængelig for ikke-engelske historikere, og værket yder her et væsentligt bidrag til forståelsen af det komplicerede politiske spil imellem kronen, parlamentet og de stærke oversøiske interessegrupper.

Forfatterens argumentation for periodens betydning for grundlæggelsen af det andet britiske imperium forekommer overbevisende, og hans fremstilling og synspunkter vil givet virke befrugtende på den fremtidige forskning også af de oversøiske områders historie.

OLE FELDBÆK

T. H. BEAGLEHOLE: *Thomas Munro & The Development of Administrative Policy in Madras 1792-1818*. Cambridge University Press, 1966. 183 s. 35 sh.

Madrasguvernøren Thomas Munro hører til det første slægtled af imperiebyggere i Indien. Han var officer i det engelske ostindiske kompagnis hær på et tidspunkt, hvor englænderne endnu havde jævnbyrdige fjender i Sydindien. Efter 12 års militærtjeneste udnævntes Munro i 1792 til assistent hos kaptajn Alexander Read, der skulle varetage civiladministrationen i det nyligt erobrede Baramahal distrikt. Hos Read fik Munro en fortræffelig uddannelse, og det var i disse år, han fik lejlighed til at stifte nært bekendtskab med indisk samskudsstruktur og indiske institutioner. Munro viste hurtigt sine fremragende evner som civil embedsmand, og da den sidste og afgørende kamp mod Mysore-fyrsterne havde fundet sted i 1799, fik han overdraget styret i Kanara provinsen. Halvandet år senere forflyttedes han til The Ceded Districts (Bellary og Cudapah), som englænderne havde frataget Nizamen af Hyderabad. Som øverste distriktsejendomsmand i dette område søgte Munro at finde frem til et både for englændere og indere tilfredsstillende skatteopkrævningssystem. Samtidig nåede han til den overbevisning, at det efter britiske forbilleder nyindførte retssystem var ikke blot utilfredsstillende, men også positivt uretfærdigt overfor